

ZA LENINSKÚ JEDNOTU TEÓRIE A PRAXE

Tohto roku spomínajú si pokrokoví ľudia celého sveta 90. výročie narodenia najväčšej osobnosti našej epochy — Vladimíra Iljiča Lenina. Naša epocha dala ľudstvu mnoho veľkých osobností, mená ktorých zostanú natrvalo zapísané v dejinách ľudstva, lebo ich diela, veľké objavy predstavujú nehynúce hodnoty v pokladnici ľudskej kultúry. Význam Leninových ideí a činov pre ľudstvo prevyšuje však vysoko spoločenský význam týchto hodnôt.

Meno Lenina je tesne späté s najrevolučnejším obdobím v dejinách ľudstva, s obdobím proletárskej revolúcie, otvárajúcej bránu ľudstvu do jeho skutočných dejín, ktoré nebude charakterizovať vládnutie človeka nad človekom, vykorisťovanie človeka človekom a triedne antagonizmy, ale predovšetkým ďalšie víťazstvá ľudskej spoločnosti nad prírodnými silami. Lenin stál v čele tých, čo uskutočnili prvú víťaznú proletársku revolúciu v dejinách ľudstva. Jeho teoretická a praktická činnosť bola pritom taká obrovská, že víťazstvo tejto revolúcie nie je bez nej vôbec mysliteľné. Význam tejto činnosti si uvedomujeme po časovom odstupe stále viac a viac.

Pracujúcim celého sveta je však Lenin drahý a blízky nielen ako tvorca prvého socialistického štátu, ale aj ako tvorca ideí, ktoré im osvetľujú cestu k novému životu. Sú to idey, vyjadrujúce túžby miliónov ľudí našej planéty a — realizované v diele ľudu socialistického tábora — upevňujú presvedčenie o nevyhnutnosti víťazstva komunistického zriadenia na celom svete.

Pri rôznych príležitostiach zhodnotilo sa Leninovo dielo, zdôraznil sa význam jeho dedičstva pre dnešok. Presvedčivo sa ukázalo, ako je súčasné dianie vo svete charakterizované uskutočňovaním ideí marxizmu-leninizmu.

Mohutne tábor socializmu na čele so Sovietskym sväzom. Sovietsky ľud pristúpil k realizácii programu rozvinutej výstavby komunizmu vo svojej krajine. Ku komunizmu úspešne postupujú i ďalšie krajiny socialistického tábora. Imperializmus sa zmieta vo vlastných protirečeniach a bezúspešne sa pokúša predĺžiť si existenciu rozpútaním novej svetovej vojny. Stále viac ľudí vo svete sa stáva prívržencami Leninovej myšlienky o nutnosti mierového spolunažívania kapitalizmu a socializmu. Vzrastá a silnie národnooslobodzovacie hnutie ľudu koloniálnych krajín, rýchlo sa rozpadáva koloniálny systém. Plnia sa teda Leninove predpovede o budúcom historickom vývoji ľudstva.

Leninova osobnosť neudivuje nás však dnes iba schopnosťou vedecky predvídať spoločenský vývin, ale celým radom iných sympatických a príťažlivých vlastností. Takou je napr. neuveriteľná mnohostrannosť záujmov a schopnosť zasahovať plodne do najrozličnejších zložiek spoločenského života, počnúc politikou a končiac najzložitejšími zložkami kultúry. I ďalšie jeho vlastnosti udivujú svet: mimoriadna pracovitosť, vzorná skromnosť proletárskeho vodcu, odvaha, zásadovosť, spätosť s ľudovými masami

atď. Na tieto i na rad ďalších Leninových ľudských vlastností poukazovalo sa v jednotlivých článkoch, knihách, ktoré vyšli z príležitosti tohoročného Leninovho jubilea. Všestranne sa zhodnotil i význam Leninovho diela pre jednotlivé oblasti našej spoločenskej činnosti, pre politiku, vedu, umenie atď.

V rade článkov zhodnotil sa prínos Lenina pre rozvoj marxistickej filozofie, význam jeho práce pre obhajobu čistoty teoretického základu marxistického učenia. Ukázalo sa, že sa k Leninovi budú ešte dlhé roky vracaf nielen historici marxistickej filozofie, ale marxistickí filozofi vöbec, lebo jeho filozofické diela sú poučné pre každého, kto chce rozvíjať marxistickú filozofiu.

V spomienkovom článku o Leninovi nebudeme opakovať v skrátenej podobe to, čo sa o Leninovi vo filozofickej literatúre z tejto príležitosti povedalo. Pozastavíme sa iba pri dvoch Leninových pozoruhodných vlastnostiach, ktoré si v súčasnom období zasluhujú pozornosť tak politických, ako aj ideologických pracovníkov vöbec.

Prvou z nich je zvláštna Leninova schopnosť vidieť politické a spoločenské vzťahy vöbec v celku, všímať si podstatné zmeny v tomto celku, odhaľovať zdroj ich vývoja, vývojové tendencie a na základe tohto poznania podporovať nové, rodiace sa prvky novej spoločnosti.

Analýzu tejto Leninovej schopnosti, odhalenie jej predpokladov považujeme dnes za zvlášť aktuálnu preto, že ide o kvalitu, o nadobudnutie ktorej by sa mal usilovať každý uvedomelý príslušník robotníckeho hnutia, nehovoriac už o tých, čo majú zvláštnu zodpovednosť za rozvoj komunistickej ideológie a za jej realizovanie. V predpokladoch tejto Leninovej schopnosti spočívajú vlastnosti, bez ktorých sotva možno byť vedeckým komunistom. Sú to: a) hlboké pochopenie marxizmu-leninizmu ako učenia robotníckej triedy, b) kultúra a všestranná znalosť života spoločnosti a c) pochopenie významu materialistickej dialektiky pre teoretickú a praktickú činnosť.

Marxisticko-leninské učenie vzniklo a rozvíja sa ako učenie robotníckej triedy, ktorá má historickú úlohu priviesť ľudstvo ku komunizmu. Je to všeobecne známa skutočnosť. Pravdou je však, že sa napriek jej častému opakovaniu a zdôrazňovaniu nechápu vždy dôsledky, ktoré z nej vyplývajú. Zabúda sa najmä na fakt, že takéto chápanie marxizmu-leninizmu, chápanie marxizmu-leninizmu ako učenia, ktoré má podať všestranné vysvetlenie spomínanej historickej úlohy robotníckej triedy, predpokladá predovšetkým jeho zvládnutie a rozvíjanie *ako celku*, ako jednoty marxistickej filozofie, politickej ekonómie a vedeckého komunizmu.

Vyplýva to z podstaty marxizmu-leninizmu — byť všestranným vysvetlením historickej revolučnej úlohy robotníckej triedy. Poznanie tejto úlohy v dejinách robotníckeho hnutia a ľudského myslenia je základným predpokladom i vzniku samotného marxistického učenia. Jej objavenie Marxom a Engelsom znamená i vznik nového materializmu, novej filozofie — dialektického materializmu. Predstavuje jadro, z ktorého sa vyvinuli i ostatné súčasti marxizmu — politická ekonómia a vedecký komunizmus. „Marxov objav robotníckej triedy ako subjektu revolučnej premeny spoločenských pomerov je jadrom, z ktorého sa vyvinie spolu s historickým materializmom marxistická politická ekonómia a vedecký socializmus. Sprevádza ho objav nového významu a obsahu ľudskej praxe a súčasne odhalenie materiálneho charakteru objektívnych spoločenských vzťahov... Trieda proletárov, stojac proti vládnúcim pomerom meštiackej spoločnosti ako pomerom objektívnym, ktoré sa vyvinuli v živelnom procese, rozbíja tieto pomery svojou praktickou revolučnou činnosťou. V jej procese sa zmení predmet (spoločenské vzťahy) a sám subjekt (robotnícka trieda)... Marxov objav historického poslania robotníckej triedy, historicky nové pochopenie praktickej činnosti a vznik materialistického chápania dejín ako historického jadra celej marxistickej filozofie tvorí

tu jednotu“ (J. Srovnal, Vnútna jednotu marxizmu-leninizmu v diele jeho klasikov, Nová mysl 1960, č. 4, str. 385—386). Analýza podstaty marxizmu-leninizmu teda jasne ukazuje, že dialektický materializmus, politická ekonómia a vedecký komunizmus predstavujú v marxizme nerozlučný celok.

Nemožno nikdy zabúdať na takýto obsah učenia marxizmu-leninizmu. Každé odtrhávajúce, izolované chápanie alebo neznalosť jednej zo súčastí marxizmu-leninizmu vedie nutne k jeho deformácii. Preto i snaha o rozvíjanie hociktovej jeho súčasti predpokladá znalosť ostatných súčastí. V takej Leninovej znalosti marxistického učenia treba vidieť jeden zo základných predpokladov jeho schopnosti tvorivo rozvíjať marxistické učenie.

Dejiny robotníckeho hnutia sú bohaté na prípady, keď ignorovanie materialistickej dialektiky ako teórie, logiky a gnozeológie marxizmu viedlo k revizionistickej, reformistickej alebo dogmatickej, lavičiarkej deformácii marxistického učenia. O tom, ako neznalosť dialektiky vedie k deformácii marxistického učenia o revolúcii, hovorí Lenin vo svojom článku *Diferencie v európskom robotníckom hnutí*: „...Stálym zdrojom nezhôd je dialektická povaha spoločenského vývoja, ktorý prebieha v protirečeniach a cestou protirečení. Kapitalizmus je pokrokový, lebo odstraňuje staré spôsoby výroby a rozvíja silné výrobné sily, pričom na istom vývojovom stupni zároveň prekáža rastu výrobných síl. Kapitalizmus na jednej strane vychováva, organizuje a disciplinuje robotníkov, kým na druhej strane ich ubíja, utláča, vedie k degenerácii, biede atď. Kapitalizmus si sám vytvára svojho hrobára, sám tvorí prvky nového zriadenia, avšak bez „skoku“ tieto jednotlivé prvky nemôžu nič zmeniť na celkovom stave vecí, neohrozujú panstvo kapitálu. Tieto protirečenia živého života, živj histórie kapitalizmu a robotníckeho hnutia vie obsiahnuť marxizmus ako teória dialektického materializmu. Lenže masy sa, prirodzene, učia zo života, nie z kníh, a preto jednotlivé osoby alebo skupiny ustavične zveličujú, povyšujú na jednostrannú teóriu, na jednostranný systém taktiky raz jednu, raz druhú črtu kapitalistického vývoja, raz jedno, raz druhé „ponaučenie“ z tohto vývoja.“ (V. I. Lenin, *Spisy* 16, slov., 312.) A možno pokračovať otázkou, či názory súčasných revizionistov o povahe imperialismu, o jeho prerastaní do socializmu neznamenajú tiež ignorovanie dialektiky, absolutizovanie nepretržitosti vo vývine vecí a javov? Alebo či dogmatizmus, práve tak ako revizionizmus nepredstavuje neschopnosť alebo nechotu uplatniť materialistickú dialektiku ako logiku a gnozeológiu? Práve preto, že ignorantský pomer k materialistickej dialektike je veľmi častou príčinou chýb takejto povahy v robotníckom hnutí, poukázala známa Deklarácia komunistických a robotníckych strán, prijatá na poradách v Moskve r. 1957, znovu na význam štúdia dialektického materializmu pre politickú činnosť marxistických strán.

V smerniciach KSC pre filozofickú prácu u nás sa tiež opodstatnene kritizujú filozofickí pracovníci za to, že v oprávnenej snahe po špecializácii alebo z iných dôvodov študovali marxistickú filozofiu izolovane od ostatných súčastí marxizmu-leninizmu. Takéto štúdium marxistickej filozofie viedlo potom občas k prechodu z pozícií marxistickej straníckosti na pozície buržoázneho objektivismu, k preceňovaniu filozofického poznania alebo k nesprávnemu chápaniu a riešeniu samotných filozofických problémov.

Pre Lenina je charakteristické — a tomu by sme sa mali od neho učiť — že k marxizmu pristupoval vždy ako k jednotnému celku marxistickej filozofie, politickej ekonómie a vedeckého komunizmu. Kto nechápe význam takéhoto prístupu k marxizmu, nikdy nepochopí, prečo Lenin i v návale praktickej činnosti nachádzal si vždy čas na štúdium filozofie, prečo pri riešení najzložitejších otázok študoval filozofické diela Marxa, Engelsa, Hegla, Feuerbacha atď. V materialistickej dialektike, v marxistickej

filozofii nachádzal všeobecnú teóriu a metódu pri riešení politických a spoločenských problémov vôbec. Preto Leninove práce, prejavy atď. nepredstavujú pozitivistický popis politicko-ekonomického diania, ale sú jeho hlbokým teoretickým vysvetlením. Svoj metodologický postup zdôvodňuje pritom Lenin často filozofickými úvahami, ktorými sú tieto práce popretkávané. Zvlášť je v tomto ohľade charakteristické jeho brožúra *Ešte raz o odboroch* . . .

V takomto Leninovom prístupe k marxizmu vidíme jeden z hlavných predpokladov toho, že Lenin správne rozvíjal jednotlivé stránky tohto učenia, správne riešil problémy jednotlivých jeho súčastí, ako aj jeden z predpokladov spomínanej Leninovej schopnosti mať vždy pred sebou obraz spoločenského života ako dynamického celku a vidieť jeho podstatu.

Ďalšou udivujúcou a prítazlivou Leninovou vlastnosťou, ktorá si dnes zasluhuje našu pozornosť, je zvláštna jeho schopnosť podriaďovať celú svoju činnosť jednému cieľu — revolučnému boju robotníckej triedy a najmä schopnosť spájať organicky teoretickú a praktickú činnosť.

Okrem dialektického prístupu k javom spočíva v základe Leninovho chápania teórie a praxe — ktoré sa stalo jedným z jeho životných princípov — aj taká jednoduchosť, ale hlboká materialistická pravda, že ľudia poznávajú nie pre poznanie, ale pre praktický život, hoci je služba jednotlivých ľudských poznatkov praktickej činnosti často sprostredkovaná a nie najpriamočiarejšia. Ľudská prax — to je boj spoločnosti s prírodou, boj pokrokových síl proti reakčným silám, boj robotníckej triedy a jej spojencov proti kapitalizmu. Ľudia si vytvárajú teórie preto, aby nejednali slepo v praktickej činnosti. Tak vznikla i teória robotníckeho hnutia — marxizmus-leninizmus.

Pre Lenina je charakteristické, že nikdy neupadol do planého teoretizovania. Rozvíjaním marxistickej teórie v ruských pomeroch ozrejmoval nové javy spoločensko-historickej praxe. Vyplýva to znovu zo skutočností, že v marxistickej teórii videl vždy účinný prostriedok robotníckej triedy pri uskutočňovaní jej historickej spoločenskej úlohy. Podľa rozličných politicko-spoločenských okolností rozvíjal jednotlivé súčasti marxistického učenia.

Zvlášť sa treba pozastaviť na Leninovej kritičnosti pri rozvíjaní marxistickej teórie, na Leninovom odpore k dogmatickému chápaniu teórie. Vyžaduje to tak skutočnosť, že je marxizmu vlastná nemilosrdná kritika, „nemilosrdná v dvoch zmysloch: v tom, že sa táto kritika nebojí vlastných výsledkov a v tom, že necúva pred zrážkami s vrchnostenskou mocou“ (Marx v liste Rugemu), ako aj skutočnosť, že nie každá kritika marxizmu slúži. „Avšak o to aj ide — zdôrazňoval svojho času Plechanov — že sú rozličné „*znaky kritiky*“. Dávno sa už povedalo, že nie každý, kto opakuje „bože, bože“ vojde do kráľovstva nebeského. Teraz treba povedať, že nie každý, kto opakuje „kritika, kritika“, je schopný prekonať *dogmatizmus*“. (G. V. Plechanov, *Vybrané filozofické diela II*, rus., 455—456.) Prípád každého revizionistu potvrdzuje tieto slová.

Leninova kritičnosť v teoretickej práci nemá nič spoločné s kritičnosťou, ktorá je vlastná napr. revizionistom a ktorou sa títo často vystatujú. Ku kritike zastaralých teórií a názorov pristupoval Lenin vždy tak s dôkladnou znalosťou týchto teórií, ako aj s dôkladnou znalosťou nových faktov. Pri rozvíjaní teórie bol tiež dôsledným dialektickým materialistom a nové pojmy, nové teórie nevytváral pomocou „holej negácie“. Nové fakty, nové zákonitosti nikdy neabsolutizoval. Dôsledne sa riadil dialektickou zásadou, ktorú si poznamenal pri štúdiu Hegla: „Nie holá negácia, nie ukvapená negácia, *nie skeptická negácia*, kolísanie, pochybnosť je charakteristická a podstatná v dia-

lektike — ktorá nepochybne v sebe obsahuje element negácie a to ako svoj najdôležitejší element — v žiadnom prípade, ale negácia ako moment súvislosti, ako moment vývoja, so zachovaním kladného, t. j. bez akéhokoľvek kolísania, bez akejkolvek eklektičnosti“. (V. I. L e n i n, *Filosofické sešity*, čes., 191.)

Leninovo rozvíjanie marxistického učenia — to je úsilie o správnu teóriu, zodpovedajúcu novej skutočnosti, novým faktom a overenú praxou. Je evidentné, že takáto kritičnosť v myslení predpokladá nielen snahu teoretického pracovníka byť kritickým, tvorivým, ale aj hlbokú znalosť marxizmu, vzdelanosť, bohatú životnú skúsenosť a znalosť praktického života v najširšom slova zmysle. Preto sa i v smerniciach ÚV KSS pre rozvoj filozofickej práce na Slovensku zdôrazňuje, že „tvorivé rozvíjanie marxistickej filozofie nie je mysliteľné v uzavretom kabinete, mimo ideologického boja strany, bez životných a politických skúseností.“

Leninove vlastnosti, o ktorých sme hovorili, nie sú jedinými jeho vlastnosťami, ktoré máme nadobudnúť v záujme plodnej práce v oblasti marxistickej teórie. Pri spomienke na Lenina v súčasnom období pripomíname ich preto, že ich nedostatok zvlášť cítiť na úseku našej ideologickej práce.